

A *Shenzen Egyetem* könyvtárának *SULCMIS* nevű integrált rendszere Ethernet-hálózatban dBasell Plus adatbázis-kezelő alkalmazásával működik. Képes mágneslemezen fogadni MARC-formátumú rekordokat, és más hasonló felszereltségű könyvtárak számára is használható.

A könyvtárgépesítéskor a következő nehézségek merülnek fel:

- ▶ A számítógépek korlátozott tárhelykapacitása gyakran lehetetlenné teszi a nagyobb számú bibliográfiai rekordot tartalmazó adatbázisok kiépítését, és akadályozza a retrospektív konverziót.
- ▶ Hiányzik Kínában a szabványosítás. Bár vannak bizonyos gépesítési szabványok, nincs hivatalos kínai MARC-formátum, nincs szabványosítva a kínai írásjelek kódolása, a katalógizálás, az osztályozás és az indexelés.

A mikroszámítógépek korlátozott tárhelykapacitása következtében csak a könyvtárgépesítés korlátozott megvalósításáról lehet szó, a szabványosítás hiánya pedig akadályozza az információcserét, és a fejlesztések egysége lehetetlenné teszi a szoftverek több helyen való felhasználását.

Arra a kérdésre, hogy Kínának a gépesítés amerikai útját kell-e járnia, a válasz egyértelmű *nem*. Ugyanis:

- ▶ Az Egyesült Államokban végbement könyvtárgépesítési folyamat másolása ésszerűtlen lenne. Az Egyesült Államok és más fejlett országok képesek teljesen online katalógizálni, tárolni és visszakereső rendszereket kifejleszteni, mivel ezekben az országokban kiterjedt és fejlett nemzeti és regionális távközlési hálózatok teszik lehetővé az adatbázisok elérését.

- ▶ A száloptika, a műholdas kapcsolat és más új technikák meggyorsították az információ visszakeresését. Ugyanakkor a távközlés költségei rohamosan csökkennek. Kínában ugyanakkor a gazdaság állapota és a technikai fejlettség nem teszi lehetővé a távközlés és más kapcsolódó problémák rövid távú megoldását. A távközlési és a szállítási rendszereket fejleszteni kellene, és a telefonvonalak száma is igen kicsi.

- ▶ A távközlési díjak Kínában magasak, így a könyvtárak többsége nem engedheti meg magának, hogy ezeket a költségeket viselje.

A retrospektív konverzióról még az Egyesült Államokban, az ott meglévő kedvező körülmények ellenére is azt mutatták ki a vizsgálatok, hogy a CD-ROM-alapú rendszerek használata olcsóbb, mint az online bibliográfiai rendszereké.

A mikroszámítógépek tárhelykapacitásbeli korlátaiból és a szabványosítás hiányosságából fakadó nehézségek CD-ROM technika segítségével küzdhetők le. A CD-ROM tárolási kapacitása hatalmas, és a CD-ROM-on forgalmazott bibliográfiai adatbázisok nemzetközi és nemzeti szabványok alapján biztosítják a katalógizálást és az információ visszakeresését. Ilyen módon a mikroszámítógépek és a CD-ROM összekapcsolása Kína számára a könyvtárgépesítés optimális megoldását jelenti.

/MA ZIWEI-POURCIAU, L. J.: Microcomputers and CD-ROM: an optimum choice for library automation in China. = The Electronic Library, 10. köt. 1. sz. 1992. p.53–57./

(Koltay Tibor)

A szakirodalmi információkeresés helyzete és fejlődési távlatai a kelet-európai országokban

Az 1992. decemberi londoni online konferencián elhangzott előadás átfogó képet ad a volt szocialista országok online információs piacáról. Sajnos, az STN karlsruhei szolgáltatóközpontjának vezető munkatársa előadásában akadnak tárgyi tévedések, ezek egy részét – lábjegyzetben – korrigáljuk. Érdekesnek tartjuk mégis az előadás ismertetését a TMT olvasói számára hibáival együtt, mert jó képet ad arról, hogyan látja ma egy nyugati szakember a hazai és a környező országok online információs piacát. – A ref.

Bevezetés

A politikai változások Európa keleti régiójában az információs és dokumentációs szolgáltatások piacát is alapvetően befolyásolják. A világ tudományos kutatóinak mintegy 40%-a a volt Szovjetunióban él és dolgozik, ami önmagában is hatalmas piacot jelent a nyugati

szolgáltatóknak. A szolgáltatóknak azonban e piac megnyitásához nagy erőfeszítéseket kell tenniük, és a siker csak hosszú távon jelentkezhet. Azt is figyelembe kell venni, hogy a kelet-európai országok infrastruktúrája messze elmarad a Nyugattól. Az információs szolgáltatásokhoz az eredeti dokumentumokat szolgáltató háttérnek kell csatlakoznia.

Ezeket a problémákat – másokkal együtt – még meg kell oldani ahhoz, hogy az információ hasznosítása elérje a mai nyugati színvonalat. A térség országai átlagosan 10 évvel vannak lemaradva a Nyugat mögött, bár az egyes kelet-európai országok között nagy különbségek vannak. A nyugati támogatástól függ, hogy milyen sebesen tudják behozni ezt a tekintélyes hátrányt.

A múltbeli és jelenlegi helyzet Közép- és Kelet-Európa országaiban

A politikai és gazdasági változások iránya a nyugati országok rendszerének átvétele felé mutat. Ez igaz a tudományos és műszaki szakirodalmi információra is. Ezekben az országokban centralizált szerkezet jött létre, ami az információ területén a következőket jelentette:

1. Az adatbázisok elérését és a távközlési hálózatok forgalmát központilag szabályozták.¹ Az adatbázisok és a hálózatok használatáért nyugati valutában fizettek, ami ugyancsak központilag volt kézben tartva.

2. A volt KGST-országok központi szervezési intézménye a moszkvai Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ (NTMIK) volt.² Ez a szervezet, amelyet 1969-ben hoztak létre államok közötti egyezményrel, 11 országot foglalt magában. Az NTMIK feladata volt:

- ▶ mintegy 20 adatbázis (köztük nyugatiak is) online szolgáltatása (a központi gép szűk memóriakapacitása miatt az egyes adatbázisokat csak időszakosan lehetett használni);
- ▶ információs publikációk 40 szakterületen;
- ▶ együttműködés szervezése a nemzetközi és országos információs rendszerek között, fejlődésük elősegítése, kapcsolattartás a tagországok vezető tudományos és műszaki információs intézményei között (pl. Magyarországon az OMIKK-kal, a Szovjetunióban a VINITI-vel);
- ▶ kiállítások és konferenciák szervezése;
- ▶ együttműködés más nemzetközi szervezetekkel és más (nem tag-) országok nemzeti szervezeteivel.

A tagországok vezető intézményeinek – de az NTMIK-nek is – a számítástechnikai eszközei meglehetősen elmaradtak voltak. Az ESZR- (egységes számítógéprendszer) családba tartozó számítógépek alkalmatlannak bizonyultak a szükséges szolgáltatások ellátására. Valutahiány miatt nyugati gépek behozatala erre a célra szinte kilátástalan volt. Egységes lekérdező rendszerről szó sem lehetett, az egyes országos központokban elérhető összesen mintegy 120 adatbázisban való keresés más-más rendszerekkel történt.

Néhány ország helyzete

A volt NDK

Az országos központ szerepét a *Zentralinstitut für Information und Dokumentation* (ZIID = Központi Információs és Dokumentációs Intézet) látta el. Az alapítás információellátása meglehetősen elhanyagolt volt. Az ipar ágazatainak volt egy-egy központi információs és dokumentációs szervezete (ZLID), a megfelelő

minisztériumhoz kapcsolva. Ezeket ágazatokra orientált szolgáltatóközpontokká akarták szervezni, alájuk rendelve a nagyüzemek információs központjait is. Az egyetemi könyvtárak is hierarchikus szervezetben működtek.

A ZLID-k korlátozott mértékben lehetővé tették korszerű nyugati szolgáltatások használatát, azt is főleg mágnesszalagos adatbázisok formájában. Csak három intézménynek engedélyezték a Data Starhoz (1986) és az STN Internationalhez (1988) való online csatlakozást.³ Mintegy 130 NDK-beli adatbázist tartottak nyilván.

A 70-es években kézi vezérlésű, kis kapacitású távközlési hálózatot létesítettek, de a korszerű hálózat tervét sohasem valósították meg.⁴ A tervek szerint 1995-ig 100–150 NDK-beli adatbázis és mintegy 200–250 nyugati adatbázis online hozzáférést kellett volna megvalósítani a központi szolgálatok útján, kb. 300 intézményi, de nem egyéni felhasználó számára.

A változásokat követően a fejlesztő tevékenység fő céljával a nyugati szakirodalmi információkhoz való hozzáférés feltételeinek megteremtését tűzték ki. Ez a feladat három nagy nyugatnémet információs központra hárult. Viszonylag rövid idő alatt sikerült a teljes egyetemi szektort integrálni a nyugati információs rendszerekkel. Ma már megszokott dolog az adatbázisok online keresése a volt NDK területén.

Lengyelország

A vezető szerv Lengyelországban a *CINTE*, a Tudományos, Műszaki és Gazdasági Információs Központ. Feladatai:

- ▶ az országos információellátás koordinációja, szervezése és felügyelete;
- ▶ a központosított lengyel államigazgatás információellátása;
- ▶ kutatás az információs és dokumentációs szakterületen;
- ▶ szakmai információs rendszerek felügyelete;
- ▶ az információs szakemberek képzése és minősítése, felhasználók oktatása;
- ▶ tájékoztatás a tudományos információ problémáiról.

Egészen mostanáig az adatbázisok használatának helyzete hasonló volt az NDK-belihez. A hazai adatbázisokat helyileg használták, a nyugati adatbázisok mágnesszalagos szolgáltatásként voltak hozzáférhetőek, a közvetlen online keresés csak kivételes lehetőség volt, műszaki és pénzügyi akadályok miatt. Még a hazai online adatbázis-keresés is korlátokba ütközött az elégtelen számítógép-kapacitás, a gyatra hálózatok és a keresésben nem eléggé gyakorlott felhasználók miatt.

³ Nem szól a bécsi IAEA-központozóhoz való online csatlakozásról a 80-as évek elején.

⁴ Az NDK-telefonvonalak jó minősége lehetővé tette a használatukat online keresésre.

¹ Magyarországra ez nem így volt igaz.

² Ez a megfogalmazás pontatlan és félrevezető.

Az újabb trendek közé tartozik a távközlési hálózat tökéletesítése a nyugati hálózatokhoz való kapcsolódás céljával, valamint a hardver- és szoftverellátás fejlesztése a nyugati támogatások révén.

Magyarország

A térség országai között Magyarország sajátos helyet foglalt el az információ és dokumentáció területén. Ennek oka, hogy más területeken is, különösen a gazdasági életben, az országnak egyéni stílusa volt. A nemzeti központ az *Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár* (OMIKK), amelynek szervezete hasonló volt a többi KGST-ország vezető információs központjai szervezeteihez. Viszonylag hamar, 1988-tól kezdve egyetemi és kutatóintézeti információs központokból is hozzáfértek nyugati hostokhoz, az OMIKK-tól függetlenül.⁵ Magyarország az egyetlen olyan ország volt a régióban, ahonnan számos nagy nyugati szolgáltatóközponthoz hozzá lehetett férni, már 1986-tól kezdve.⁶ Az OMIKK 1991-ben magánvállalattá alakult.⁷ Feladata a nyugati információs szolgáltatások és szoftverek közvetítése, továbbképző tanfolyamok és konferenciák szervezése, és egyéb tevékenység az információs és dokumentációs szakterületeken.⁸

A nyolcvanas évek végétől a magyar K + F információs rendszer programját az *OMFB* és a *Magyar Tudományos Akadémia* határozta meg és támogatja. A program⁹ célja egyrészt egy országos, a nyugati hálózatokkal kompatibilis, csomagkapcsolt adathálózat kialakítása a K + F tevékenység támogatására, másrészt információs és dokumentációs szolgáltatások létrehozása, köztük hazai és külföldi adatbázisok online használata. Az országon belül 110 adatbázis érhető el, köztük 71 online; ezek többnyire tudományos és műszaki információkat tartalmaznak.¹⁰ Nyelvük többnyire magyar, de vannak angol és német adatbázisok is; ezeket hét országos központ kínálja, nagyrészt IBM gépeken.

Közép- és Kelet-Európa országos és nemzetközi hálózatait és online adatbázis-keresési helyzetét tekintve arra következtethetünk, hogy a térség országai közül Magyarország e tekintetben a legfejlettebb, és a nyugati mércéhez legközelebb álló ország.

Oroszország

A műszaki és tudományos információra a volt Szovjetunióban a forrásorientáltság, az ipari ágazatokra bontott témaorientáltság és a regionális szervezési elv volt a jellemző. A Szovjetunió összeomlásával a korábbi információs rendszer is megváltozott. A régi össz-szövetségi *VINITI* központ oroszországi intézmény lett. Hasonló változás ment végbe a korábbi szakosított információs központok, mint az *INION* (társadalomtudományok), a *VNTIZ* (szürke irodalom), a *POISK* (szabadalmak) státusában. A többi volt szovjet köztársaság információs utódintézményeinek sorsa ismeretlen.

A *VINITI*-ben feldolgozott szakirodalomból összeállított 20 referálólap-sorozat *Referativnyj Žurnal* „nyomtatott formában vagy számítógéppel kereshető állományokként” áll a felhasználók rendelkezésére; az USA-ban kiadott, a *VINITI* szolgáltatásait ismertető katalógusból nem derül ki, hogy online vagy offline módon. Az oroszországi hálózatok és a számítógépkapacitás ismeretében feltehetőleg csak kivételesen lehet online keresésről szó.

A volt szovjet intézmények és a nyugati online rendszerek között a 80-as évek végén megkezdett tárgyalások alig vezettek sikerre. A karlsruhei Fachinformationszentrum (FIZ) és a Chemical Abstracts Service (CAS) különféle együttműködési szerződéseket kötöttek oroszországi intézményekkel. Az STN International (a FIZ és a CAS közös online szolgáltatóközpontja) oktatóközpontot létesített Oroszországban. A fő probléma továbbra is a távközlési hálózatok hiánya, illetve elégtelen volta. A Tudományos Akadémia által kutatási célokra kifejlesztett *AKADEMSET* hálózat nem működik üzemszerűen. Újabb a *VNIIPAS* üzemelteti az *IASNET*-hálózatot, amely az első kapcsolatot jelent Nyugat és Kelet között. Ehhez csatlakozott a *SOVAM*-hálózat és a *RELCOM* elektronikus levelező hálózat. Az interaktív adatátvitel az *IASNET*- és a *SOVAM*-hálózaton képzelhető el. A *VNIIPAS* elveszíti korábbi monopolhelyzetét mint országos adatátviteli központ. Jelenleg szervezési, technikai és pénzügyi tárgyalások folynak az oroszországi adatátviteli hálózatok korszerűsítése érdekében.

/LANKENAU, K.: The situation of specialized information in Eastern Europe: status and developments. = Online Information 92, 8–10 December 1992, London, England. Proceedings, p.99–107./

(Roboz Péter)

⁵ Félreértés. A valóságban sokkal korábban, a 80-as évek derekától volt lehetőség bármely intézményben önálló online keresésre. A valutaelszámolást központilag az OMIKK-Technoinform végezte 1988-ig (és tovább is), mert ő szerezte meg az információs importjogot.

⁶ Jóval korábban, 1980–81-től kezdve.

⁷ Ez tévedés. Az OMIKK-Technoinformból alakult OMEX Kft. vált ki, maga az OMIKK költségvetési szerv maradt.

⁸ Ez nem az OMIKK, hanem az OMEX Kft. feladatköre.

⁹ Feltehetőleg az Információs Infrastruktúra Fejlesztési (IIF) programról van szó.

¹⁰ Ez az információ is téves.